

ДЕЯКІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

SOME PROCEDURAL FEATURES OF CONDUCTING INVESTIGATIVE SEARCH ACTIONS UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

Марченко О.А., к.ю.н.,

доцент кафедри кримінального процесу

Одеський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню процесуальних аспектів щодо особливостей проведення слідчих розшукових дій в умовах воєнного стану. Досліджені останні зміни, яких зазнав кримінальний процесуальний кодекс України, щодо спрощення окремих слідчих розшукових дій в умовах воєнного стану. Проаналізовано положення кримінального процесуального кодексу, які закріплюють порядок та особливості проведення окремих слідчих розшукових дій в умовах воєнного стану. Розглянуті процесуальні слідчі (розшукові) дії спрямовані на безпосереднє виявлення та фіксацію доказової інформації в умовах воєнного стану, що має важливе значення для встановлення обставин події кримінального правопорушення. Визначено, що такі слідчі розшукові дії, як огляд місця події, проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи без залучення понятих, проведення слідчого експерименту, пред'явлення трупа для впізнання, проведення експертизи, використання показань у доказуванні в умовах воєнного стану не можуть бути здійснені за загальними умовами визначеними кримінальним процесуальним кодексом України. Встановлено, що у відношенні до деяких слідчих розшукових дій, існує спрощена процедура, зокрема огляд місця події, проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи без залучення понятих, використання показань у доказуванні. Доведено, необхідність спрощення процедури проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану, по відношенню до інших слідчих розшукових дій, зокрема, проведення слідчого експерименту, пред'явлення трупа для впізнання, проведення експертизи. Зазначені слідчі розшукові дії є не менш значущими у досудовому розслідуванні, тому спрощена процедура, по відношенню до них забезпечить покращення кримінальної процесуальної діяльності; ефективність досудового розслідування, дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження.

Ключові слова: особливий режим, воєнний стан, досудове розслідування, слідчі розшукові дії, кримінальне провадження, кримінальним процесуальним кодексом України.

The article is devoted to the investigation of procedural aspects of the peculiarities of investigative actions under martial law. The latest changes that the criminal procedural code of Ukraine underwent, on the simplification of certain investigative actions in the conditions of martial law, were investigated. The provisions of the Criminal Procedure Code, which establish the order and features of conducting individual investigative search actions in the conditions of martial law, are analyzed. The considered procedural investigative (investigative) actions are aimed at the direct detection and fixation of evidentiary information in the conditions of martial law, which is important for establishing the circumstances of the occurrence of a criminal offense. It is determined that such investigative actions as inspecting the scene of the accident, conducting a search or inspection of a person's home or other possessions without the involvement of witnesses, conducting an investigative experiment, presenting a corpse for identification, conducting an examination, using evidence in evidence under martial law cannot be carried out under the general conditions determined by the Criminal Procedure Code of Ukraine. It is established that there is a simplified procedure in relation to some investigative actions, in particular, inspection of the scene of the incident, conducting a search or inspection of a person's home or other property without the involvement of witnesses, the use of evidence in evidence. The necessity of simplifying the procedure for conducting investigative (investigative) actions in the conditions of martial law in relation to other investigative actions, in particular, conducting an investigative experiment, presenting a corpse for identification, conducting an expert examination, has been proven. The indicated investigative actions are no less significant in the pre-trial investigation, therefore, the simplified procedure, in respect of which will improve the criminal procedural activity; efficiency of pre-trial investigation, observance of rights and freedoms of participants in criminal proceedings.

Key words: special regime, martial law, pre-trial investigation, investigative search actions, criminal proceedings, criminal offenses.

Постановка проблеми та її актуальність. Основу кримінальної процесуальної діяльності складає доказування у кримінальному провадженні, змістом якого є збирання, перевірка та оцінка доказів. Найважливішими способами збирання доказів у досудовому провадженні є слідчі дії, які органічно пов'язані з усіма іншими елементами доказування. У результаті слідчих дій, здійснюваних компетентними владними учасниками кримінального судочинства, забезпечується така обов'язкова властивість доказів, як допустимість.

Отже, від успішного провадження слідчих дій багато в чому залежить якість попереднього розслідування, а надалі - ефективність правосуддя у кримінальних провадженнях. Тому практичні працівники потребують надійних знань про сутність слідчих дій, їх учасників, ті способи та прийоми, які застосовуються для отримання відомостей про обставини вчиненого кримінального правопорушення, зв'язок їх з допустимістю доказів, інші найважливіші аспекти. Необхідно враховувати, що належна правова регламентація слідчих дій багато в чому забезпечує права та законні інтереси громадян, які залучаються до сфери кримінального судочинства, а також успішне вирішення його завдань. Особливої уваги на сьогодні потребують визначення відповідних слідчих розшукових дій в умовах воєнного стану.

Враховуючи умови дій особливих правових режимів, зокрема умови воєнного стану, в якому на даний час перебуває Україна традиційні засоби досудового розслідування у багатьох випадках не дозволяють досягти бажаного результату тим самим ведуть до втрати необхідних доказів, а іноді ставлять під загрозу життя і здоров'я учасників кримінального провадження.

Суттєві зміни відбулися з прийняттям Закону України від 14.04.2022 р. №2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», яким була закріплена остаточна назва розділу «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». До того ж, було суттєво доповнено ст. 615 КПК України. Дані зміни торкнулися, зокрема деяких слідчих (розшукових дій) [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Питання кримінального провадження в умовах воєнного стану розглядаються у працях І.В. Гловюк, О.М. Дроздова, В.А. Завтура, О.О. Кравчука, Т.О. Лоскутова, В.В. Михайленко, В.В. Рогальської, Г.К. Тетерятник, Т.Г. Фоміної. Деякі аспекти правового регулювання фіксування процесуальної діяльності під час воєнного стану досліджува-

лися наступними вченими: Ю.В. Капліною, Л.М. Лобойком, В.М. Трофименком, М.О. Янковим та іншими. Водночас, предметом дослідження вчених були лише загальні питання правової регламентації досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Окремим аспектам проблемних питань проведення слідчих (розшукових) дій в умовах різних правових режимів, у тому числі і воєнного стану, приділяли увагу у своїх роботах науковці Р. А. Авраменко, А.М. Безносюк, В. Г. Дрозд, Д. О. Коваль, О. В. Лазукова, Р. І. Мельник, М. С. Туркот, Т. П. Чубко, М. С. Цуцкірідзе та інші. Однак, питання проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану не вичерпали себе.

Отже, **метою цієї статті** є дослідження процесуальних аспектів щодо особливостей проведення слідчих розшукових дій в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Запорукою реалізації завдань, передбачених ст. 2 КПК України є своєчасне, успішне та якісне проведення слідчих (розшукових) дій. Процесуальні дії, зокрема слідчі розшукові дії є основним способом збирання доказів у кримінальному провадженні, і мають підвищений інтерес з боку науковців з питань нормативно-правової регламентації та практичної реалізації.

Згідно з п. 4 ст. 223 КПК України проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (із 22-ої години до 6-ої години) не допускається за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також крім здійснення кримінального провадження у порядку, встановленому ст. 615 КПК України. Таким чином, внесеними змінами законодавець надав можливість слідчим та прокурорам в умовах військового стану проводити слідчі та розшукові дії цілодобово [3].

З огляду на це проаналізуємо існуючі на сьогодні проблемні питання проведення окремих слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану.

Отже, буде логічним розпочати з першочергової слідчої (розшукової) дії – *огляду місця події*. Своєчасне проведення огляду місця події має надзвичайно важливе значення для подальшого успішного ходу розслідування кримінального правопорушення. Ми згодні з твердженням І. М. Твердохліба, який зазначає, що чим меншим буде розрив у часі між отриманим повідомленням про вчинений злочин і проведенням початкових слідчих (розшукових) дій в умовах надзвичайної обстановки, тим найбільш повні і цінні дані можуть бути отримані в результаті розслідування [9; 1, С. 241–250]. Це зумовлює цілком виправданий підхід законодавця стосовно можливості у невідкладних ситуаціях провести огляд місця події до внесення відомостей до ЄРДР (ч. 3 ст. 214 КПК України)[3].

У цілому існуюча на сьогодні нормативна регламентація огляду місця події (ст. 223, ст. 237 КПК України) не викликає зауважень з боку науковців та практиків. Разом з тим, у зв'язку з тимчасовою втратою урядом нашої держави контролю над окремими окупованими областями та містами України, у багатьох кримінальних провадженнях взагалі немає реальної можливості проведення огляду місця події. При наявності ж умов для проведення огляду місця події слідчу групу обов'язково супроводжують військовослужбовці військових підрозділів, дислокованих на зазначеній території; нерідко до проведення залучаються спеціалісти вибухотехніки та сапери; учасники процесуальної дії екіпіруються спеціальними військовими засобами бронезахисту; процесуальна дія «проводиться максимально швидко з метою лише фіксації факту злочину» [12, с. 149].

Такі заходи пов'язані з тим, що ситуація, у якій доводиться здійснювати огляд, як правило, характеризуються швидко мінливою обстановкою та наявністю серйозної загрози для життя і здоров'я учасників процесуальної дії.

Нажалю у кримінальній процесуальній діяльності не повною мірою використовуються сучасні досягнення

науково-технічного прогресу. Зокрема, при проведенні огляду місця події у надзвичайній ситуації (аварії на хімічних виробництвах; аварії, пов'язані з радіаційним забрудненням; а також у разі великих масштабів території, яку необхідно оглянути тощо) можливе використання безпілотних літальних апаратів; засобів супутникової навігації; створення з їх допомогою в подальшому комп'ютерно-сферичних панорам (віртуальних моделей місця події) тощо. До того ж у літературі висловлена думка щодо доцільності застосування при проведенні огляду місця події й робото-технічних комплексів типу «CALIBER MK4 Large EOD» компанії «ICOR Technology Inc.» або «710 Kobra» компанії «Endeavor Robotics». Як відмічав О. А. Парфіло, «з їх допомогою оператор може з безпечної відстані не лише сфотографувати об'єкт та записати відео, а й вилучити сліди біологічного походження, що могли належати особі, яка, наприклад, споряджала та/або встановлювала саморобний вибуховий пристрій [6, с. 94]. Таким чином при застосуванні вищевказаних технологій, сприятиме як успішному проведенню процесуальної дії (вчасна фіксація слідів кримінального правопорушення, відібрання зразків для подальшого проведення експертизи тощо), так і дозволить не наражати на небезпеку її учасників кримінального провадження.

Також, звернемо увагу на те, що ст. 104-107 КПК України передбачається лише можливість фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів, а не її безпосереднє проведення за допомогою останніх. Втім, специфіка, наприклад, огляду місця події за допомогою робото-технічних комплексів полягає в тому, що інформація сприймається слідчим опосередковано, однак, враховуючи небезпеку для життя і здоров'я учасників процесуальної дії, саме такий спосіб є єдиним для фіксації та збору доказів. До того ж в умовах надзвичайної ситуації задля залучення якомога меншої кількості учасників процесуальної дії, зокрема понятних, необхідно за можливості використовувати положення ч. 7 ст. 223 КПК України щодо застосування безперервного відеозапису ходу проведення слідчої (розшукової) дії [4].

Необхідно зважати й на те, що в умовах дії особливих правових режимів огляд місця події у багатьох випадках характеризується суттєвими просторово-часовими межами (обширна територія, необхідність тривалого часу для його проведення). Для такої масштабної процесуальної дії необхідне залучення великої кількості учасників. У такому випадку вкрай важливе значення має своєчасне створення слідчої групи; правильне визначення її кількісного і якісного складу; належне процесуальне оформлення; призначення керівника; раціональний розподіл функціональних обов'язків членів групи в ході розслідування; створення ефективної системи обміну інформацією тощо.

Відповідно до вимог п. 2 ч. 3 ст. 104 КПК у протоколи оформлюється послідовна фіксація ходу і результатів слідчої (розшукової) дії, у зв'язку з чим протокол являє собою єдиний послідовний документ. Разом з тим у разі проведення огляду місця події на великій території одночасно декількома слідчими (оперативними працівниками), вказана вимога значно ускладнить фіксацію ходу і результатів процесуальної дії. У такій ситуації доцільним було б кожному слідчому (оперативному працівнику), що здійснює пошуково-пізнавальні операції на закріпленій за ним ділянці, складати свою частину протоколу самостійно. По завершенні слідчої (розшукової) дії усі протоколи підлягають об'єднанню в загальний процесуальний документ, який в цілому фіксує хід і результати огляду місця події у вигляді спеціальної операції і який оформлюється керівником слідчої групи (а зазначені протоколи будуть свого роду додатками до протоколу загального).

Як вже було зазначено, до рекомендацій фіксування результатів огляду місця події в умовах небезпечних факторів, обумовлених обстановкою, пов'язаною із воєнним

станом, відносять складання протоколу у небезпечних умовах, з використанням матеріалів фото-, відеозапису, план-схем, чернеток і нотатків, у тому числі, з використанням диктофонів, засобів, що дозволяють здійснювати аудіо- та відеокomentування проведення слідчої (розшукової) дії («відеоакустична чернетка»), які зроблені безпосередньо на місці події [10, с. 297]. При проведенні огляду місця події в умовах бойової обстановки, а також поєднаному з аварійно-пошуковими та аварійнорятувальними роботами, необхідно пересуватись до небезпечної зони, де якомога швидше фіксується обстановка, робляться відповідні заміри, фіксується місце виявлення та знаходження трупа, вилучення речових доказів тощо. Доцільно дану обстановку фіксувати на технічні носії, а також швидко записувати до чернеток, з подальшим занесенням до протоколу огляду місця події, який доцільно складати поза межами небезпечної зони [10, с. 297.] Слід зауважити, що з метою унебезпечення учасників слідчої (розшукової) дії, оперативності її проведення в умовах воєнного стану законодавцем у абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено виключення з ч. 1 ст. 106 КПК України щодо складання слідчим або прокурором, які проводять відповідну процесуальну дію, протоколу під час її проведення або безпосередньо після її закінчення, і можливість технічної фіксації процесуальних дій доступними технічними засобами з подальшим складанням протоколу процесуальної дії не пізніше 72 годин з моменту її завершення, у випадках, коли відсутня можливість складання процесуальних документів про хід та результати слідчих (розшукових) дій або інших процесуальних дій (з контексту норми – безпосередньо під час їх проведення або одразу після них). Законодавець у зазначеній нормі не визначає форму фіксування технічними засобами (фото-, аудіо-, відео- фіксація тощо), а підкреслює саме доступність технічних засобів, які створюють умови для збереження інформації, що може мати значення для кримінального провадження, та яка дозволить скласти належним чином протокол огляду місця події.

Наступною новелою, передбаченою Законом України № 2201-ІХ від 14.04.2022 р. є можливість *проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи без залучення понятих*, у випадках, коли їх залучення є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я [7]. При цьому обов'язковим є фіксування таких процесуальних дій доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису. У чинному законодавстві участь понятих у проведенні слідчих (розшукових) дій є однією із важливих гарантій їх законності. Відповідно до тлумачення ч. 7 ст. 223 КПК України, понятими є незаінтересовані особи (понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження), які можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. У п. 25 ст. 3 КПК України поняті віднесені до учасників кримінального провадження, втім КПК України не містить окремої норми, у якій би визначалися права та обов'язки понятих, відсутнє і поняття цих суб'єктів у кримінальному процесуальному законодавстві. Відповідно до вимог ч. 7 ст. 223 КПК України саме обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи належать до слідчих (розшукових) дій, у яких участь не менше двох понятих є обов'язковою незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Абзац 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України становить виняток із загального права, який обумовлюється двома підставами: – об'єктивна неможливість залучення понятих, тобто відсутність (поза волею особи, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію) внаслідок певних обставин,

умов проведення процесуальної дії можливості залучити зазначених суб'єктів; – потенційна небезпека для життя чи здоров'я понятих (така небезпека логічно пов'язана із обстановкою та обставинами за яких проводиться відповідна процесуальна дія, оцінка яких вказує на реальну можливість впливу, виникнення певних умов, факторів, які можуть ставити під загрозу життя чи здоров'я понятих). У будь-якому разі особа, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію в умовах воєнного стану повинна оцінити наявність зазначених підстав та прийняти рішення щодо залучення /незалучення понятих. У першу чергу, вихідними для прийняття такого рішення є фактор безпеки (реальної або потенційної), який ставить під сумнів можливість участі зазначених суб'єктів у процесуальних діях та фактор швидкої змінюваності обстановки, що вказує на невідкладність проведення таких дій з метою збереження доказової інформації [2].

Разом з тим, враховуючи особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного стану, чинний КПК України містить положення про заборону проведення у разі існування загрози безпеці учасників тільки однієї слідчої (розшукової) дії – *слідчого експерименту* (ч. 4 ст. 240 КПК України).

Повертаючись до аналізу проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану, зазначимо, що доволі поширеними є ситуації, коли існує інформація про вчинене кримінальне правопорушення і наявність загиблих, проте виїхати до місця події неможливо. Так окремої уваги заслуговує питання щодо неможливості проведення слідчої дії при проведенні огляду трупа на місці події. Так з цього приводу, доречним є висловлювання М. С. Цуцкірідзе, який пояснює: «як правило, після отримання інформації про наявність загиблих осіб у зазначеній зоні (про що здебільшого стає відомо від військовослужбовців, які несуть службу на лінії розмежування) працівники поліції узгоджують можливість проведення огляду місця події з командуванням відповідних військових підрозділів, та, якщо останні гарантують безпеку слідчо-оперативній групі, необхідні слідчі дії проводяться безпосередньо на місці виявлення трупа. У разі небезпеки у даному районі й неможливості проведення слідчої дії військові самі доставляють труп у найближче безпечне місце, де проводиться огляд» [12, с. 149]. Така практика впізнання трупів не є новою, на даний час вона частково врегульована Інструкцією з пошуку та транспортування тіл (останків) загиблих, померлих (зниклих безвісти) під час проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей [8]. До того ж непоодинокими є випадки доставки тіл загиблих до безпечних місць волонтерами, місцевими жителями або родичами померлих. У контексті питання, що розглядається, необхідно окремо зупинитися на особливостях пред'явлення для впізнання трупів у разі масової загибелі людей.

Відповідно до ст. 230 КПК України *пред'явлення трупа для впізнання* здійснюється з додержанням вимог, передбачених ч. 1 та ч. 8 ст. 228 КПК України. Як відомо, для впізнання пред'являється один труп, а вимоги ч. 2 ст. 228 КПК України на різновид цієї слідчої (розшукової) дії не поширюються. Цілком зрозуміло, що в основу такого положення закладені принципи психології (зокрема, запобігання психотравмуючого впливу на особу). Між тим, у випадках масової загибелі людей, коли число загиблих сягає декілька десятків/сотен і більше, пред'явлення їх для впізнання викликає неабиякі труднощі. Вважаємо подібний підхід спірним, який наводить на морально-психологічні міркування. Зокрема, можна уявити ступінь психічної травми особи, яка впізнає, після її детального ознайомлення, принаймні, з десятками спотворених тіл, серед яких вона намагається впізнати близьку або знайому їй людину.

Крім того, необґрунтованими є часові витрати, які необхідні для огляду особи, яка впізнає, значної кіль-

кості загиблих. Попередній допит за вказаними ознаками особи, яка впізнає, повинен суттєво звузити коло трупів, які можуть бути пред'явлені для впізнання. До того ж, на нашу думку, більш виваженим може стати підхід щодо можливості пред'явлення для впізнання трупу по фото- або відеозображенню. Разом із тим зазначимо, що у багатьох випадках тіла можуть бути сильно спотворені, фрагментовані внаслідок вибухових та вогнепальних уражень, дії надвисоких температур та несприятливих природних факторів. Через це втрачаються ідентифікаційно-значущі ознаки для візуального впізнання. Тому єдиним способом ідентифікації особи за таких умов є призначення молекулярно-генетичної експертизи.

З врахуванням останніх змін до КПК України порядок отримання дозволу на проведення експертизи значно ускладнився (питання щодо надання дозволу про проведення експертизи віднесено до виключної компетенції слідчого судді). Вбачається, що таке нововведення в умовах воєнного стану, негативно позначиться на оперативності прийняття рішень щодо проведення експертиз. До того ж, враховуючи ймовірну відсутність на зазначеній території слідчого судді, призначення експертизи взагалі буде унеможливлене. Ми згодні із пропозицією Лузакової О.В., яка зазначає, що з метою оптимізації режиму досудового розслідування було б оптимально в умовах особливих правових режимів повноваження прокурора та слідчого розширити правом вирішення питання щодо призначення та проведення експертизи. Така ідея надасть можливості «спрощеного» порядку призначення експертиз в умовах дії особливих правових режимів (за постановою прокурора або слідчого) буде значно прискорене вирішення багатьох питань, мінімізовано часові витрати, пов'язані з отриманням дозволу на проведення експертизи від слідчого судді. При цьому жодним чином не будуть обмежені права учасників кримінального провадження, а навпаки, навіть, розширенні через забезпечення, якщо це необхідно, визнання близьких родичів потерпілими [4].

У контексті розглядуваного питання необхідно зупинитися й на питанні щодо забезпечення безпеки особи, яка впізнає. Частиною 4 ст. 228 КПК України передбачає можливість пред'явлення для впізнання в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням.

Застосування вказаної норми в умовах дії особливих правових режимів може бути ускладнено, наприклад, у зв'язку з відсутністю спеціально обладнаних звуко-непроникним дзеркальним склом приміщень. У зв'язку з цим на практиці відомі випадки, коли використовували, наприклад, автомобіль з тонованим склом. На можливість застосування вказаного підходу орієнтують і в «Методичних рекомендаціях щодо організації проведення першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у районі проведення антитерористичної операції» [5, с. 286].

Варто зазначити, що правила використання показань у доказуванні змінено за рахунок нової редакції ч. 4 ст. 95 КПК України, а саме суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання, або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК України. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них, крім порядку отримання показань, визначеного статтею 615 КПК України.

Крім того, положення ч. 11 ст. 615 КПК України визначають, що показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку,

якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. А також показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації.

Отже, ця норма суттєво видозмінює правила використання показань у доказуванні, проте стосується лише показань, отриманих в умовах воєнного стану.

В умовах дії особливих правових режимів часто виникає необхідність у досить стислі строки отримати показання від великої кількості свідків і потерпілих, а слідчих для проведення таких «масштабних» допитів зазвичай не вистачає. Вихід на практиці вбачають у тому, щоб свідки і потерпілі записували свої показання власноруч. До того ж, на наше переконання, з метою забезпечення оперативності кримінального провадження слідчим, прокурорам необхідно частіше застосовувати ч. 11 ст. 232 КПК України щодо проведення опитування особи у режимі відео- або телефонної конференції, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора. Між тим опитування виступає у ролі інформаційного орієнтування для обґрунтування позиції сторони кримінального провадження, потерпілого стосовно заявленого клопотання, скарги тощо, і не є доказом у кримінальному провадженні.

Необхідно відмітити, що, беручи до уваги слідчу й судову практику, до обставин, що можуть унеможливити допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, в умовах воєнного стану можна віднести наступні:

- (а) проживання зазначених осіб на тимчасово невідконтрольній території або у т. зв. «сірій зоні»;
- (б) евакуація населення з певної місцевості;
- (в) загроза життю та здоров'ю свідка чи потерпілого у зв'язку з дестабілізацією ситуації (можливість загибелі, поранення, захоплення в полон тощо);
- (г) призов свідка або потерпілого на строкову військову службу;
- (д) виконання бойового завдання, поєднаного з ризиком загибелі або поранення;
- (е) неможливість прибути до суду з інших поважних причин, обумовлених, зокрема, службовими обов'язками потерпілого, свідка на території, на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення АТО; та ін. [11].

Враховуючи потенційну неможливість допитати свідків або потерпілого в судовому засіданні, з метою зберігання показань доцільно застосувати положення ст. 225 КПК України щодо проведення судового допиту на стадії досудового розслідування.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що розглянуті процесуальні слідчі (розшукові) дії спрямовані на безпосереднє виявлення та фіксацію доказової інформації в умовах воєнного стану, що має важливе значення для встановлення обставин події кримінального правопорушення. Такі слідчі розшукові дії, як огляд місця події, проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи без залучення понятих, проведення слідчого експерименту, пред'явлення трупа для впізнання, проведення експертизи, використання показань у доказуванні в умовах воєнного стану не можуть бути здійснені за загальними умовами визначеними кримінальним процесуальним кодексом України. Хоча, у відношенні деяких слідчих розшукових дій, на сьогодні існує спрощена процедура порядку проведення, зокрема огляду місця події, проведення обшуку або огляду житла чи іншого

володіння особи без залучення понять, використання показань у доказуванні. Однак, подальше удосконалення процедури порядку проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану, по відношенню до таких дій, як проведення слідчого експерименту, пред'явлення трупа для впізнання, проведення експертизи, потребують

додаткового доопрацювання. Зазначені слідчі розшукові дії є не менш значущими слідчими розшуковими діями, тому спрощена процедура, по відношенню до них забезпечить покращення кримінальної процесуальної діяльності; ефективність досудового розслідування, дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганова Г. О. Окремі особливості досудового розслідування в умовах надзвичайної ситуації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 1. С. 241–250.
2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022. 80 с.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України (редакція від 01.09.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Лазукова О.В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : монографія. Харків : Право, 2018. 280 с.
5. Методичні рекомендації щодо організації проведення першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у районі проведення антитерористичної операції: схвалені науково-методичною радою при Генеральній прокуратурі України 22 лютого 2017 р. Київ, 2017. 286 с.
6. Парфіло О. А. Питання техніко-криміналістичного забезпечення розслідування інцидентів із саморобними вибуховими пристроями, виявленими в районі проведення АТО. *Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях* : матеріали кругл. столу (26 лип. 2016 р.). Київ, 2016. С. 91–94.
7. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: проект Закону України 2201-IX від 14.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 14.11.2022 р.)]
8. Про затвердження Інструкції з пошуку та транспортування тіл (останків) загиблих, померлих (зниклих безвісти) під час проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей : наказ М-ва оборони України, МВС України, МОЗ України, СБУ від 10.04.2017 р. № 208/302/381/204. *Офіційний вісник України*. 2017. № 45. Ст. 1414
9. Твердохліб І. М. Методика розслідування крадіжок, учинених в умовах надзвичайних ситуацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2008. 19 с.
10. Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи : монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 297.
11. Ухвала слідчого судді Северодонецького міського суду від 17.04.2015 р., судова справа № 428/3257/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53340533>; Ухвала слідчого судді Северодонецького міського суду від 22.04.2015 р., судова справа № 428/3321/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44726336>
12. Цуцкірідзе М. С. Проблемні питання досудового розслідування в зоні проведення антитерористичної операції. *Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях* : матеріали кругл. столу (26 лип. 2016 р.). Київ, 2016. С. 148-149.